

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

В.Г. Кремень
м. Київ, Україна

ВХОДЖЕННЯ ЛЮДИНИ У СВІТ НАУКИ І КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація, безумовно, є об'єктивним процесом у світовому розвитку. Будучи за змістом спрямованою на консолідацію, поєднання потенціалів, зусиль усе більшої частини людства, вона має відігравати вирішальну роль у забезпеченні успіху подальшого розвитку людської цивілізації. Однак процес глобалізації є суперечливим, на його шляху виникло декілька глобальних проблем, що потребують негайного вирішення.

Відкриття замкнутого простору повсякденності як соціумів, так і індивідів, наштовхується на труднощі соціально-психологічного плану у вигляді етологічних і, ширше, культурних бар'єрів, стереотипів, процедур розрізнення й ідентифікації на основі патерна «ми – вони». Усе це актуалізує такі популярні у 70-80-ті роки теорії формування людини, як педагогіка миру та емансипаторська педагогіка. Але в ті роки названі філософсько-педагогічні теоретичні побудови відштовхувалися переважно від білатеральної структури світу, не занурюючись глибоко в проблематику сучасного мультикультуралізму та глобалізму. Розгляд мультикультуралізму у 80-х роках переважно обмежувався окремими соціальними системами, отже, концентрувався на його локальному аспекті та розглядав переважно наявні стани мультикультурно структурованих суспільств. Увага до конвенційного і постконвенційного патріотизму в сучасній комунікативній філософії виводить проблематику мультикультуралізму на новий рівень, одночасно навчаючи не боятися тіньових сторін глобалістики, яка перетворюється на інструмент самовдосконалення людства.

Однією з головних проблем суспільного розвитку є недостатній рівень культури та духовності в суспільстві, як на глобальному рівні, так і стосовно окремих спільнот та особистостей.

Нині видається неможливою втрата цивілізованою частиною світу досягнень цінностей культури в розвитку суспільства. Однак виникає низка викликів, іноді найнесподіваніших. Так, свобода, досягнута в результаті того відносного прогресу історії, котрий виявився все ж таки можливим, обернулася багатьма негативними наслідками. Ті пригноблені, хто звільнився, вийшли на авансцену суспільного життя і витіснили звідти привілейовані стани. Але при цьому вони не здобули того, що стосується і культурності, і цивілізованості. На тлі втрати ціннісних орієнтирів, що трапилася в результаті кризи християнства в епоху Нового часу, це призвело до виникнення масового суспільства. Для нього характерне насамперед панування маскультури, тобто, по суті, витіснення справжньої культури на периферію життя і надання переваги технічним досягненням цивілізації.

Людина масового суспільства – це передусім неповна, часткова людина, така, що не відбулася. Вона не знає і не виконує найголовнішого свого завдання – просуватися шляхом

перетворень. Ні, це нормальна людина, але живе вона за законами і вимогами сучасного суспільства. Тобто, з погляду утопічно оптимістичних сподівань, наш сучасник має бути наповненим усіма духовними і культурними цінностями, які були накопичені попередніми поколіннями. Однак ціннісний вектор змінився, і тому те, що було цінністю, наприклад, п'ятдесят років тому, вже тепер як такою майже не сприймається. Зокрема, просвітницький ідеал людини передбачає її постійне вдосконалення. Але «людина маси» не олюднює, не одухотворяє світ навколо себе; вона «застигла», вона нерухома. Навіть якщо вона не бере участі в негативних діях у певний момент, вона відкрита злу. Їй важко відповісти на нові виклики соціальності, які породжують нове ціннісне ставлення до дійсності. А таких викликів багато, і чи не найнебезпечніший із них саме для людського в людині – маніпулювання свідомістю. Чому це так небезпечно? Тому що сприяє спустошенню душ і навіть примножує його. Але порожнеча має заповнюватися. Так створюються передумови захоплення цих душ силами бездуховності. А наш час «сповнений багатоложкою темряви. Які ще потрібні приклади після досвіду XX ст.? Контури антропологічної катастрофи чітко видно у світлі досвіду двох світових воєн, їх антилюдська суть неабиякою мірою відтворюється і масовою культурою, і глобальним неокapіталізмом». Тому таким важливим нині є збереження цінностей.

Навіть у буденному вживанні слова «цінність» мають на увазі те, що має відношення до визначальних основ життя людини і суспільства. Цінність – це не те, що можна витратити на щось, що має перехідне, вузьке значення, а те, заради чого проживається життя, те, чого люди хочуть заради нього самого, а не чогось іншого. Цінність у такому випадку несе в собі зміст належного, вона повинна мати загальний характер для певного життя, певної особистості і для певної своєрідної культури. Цінності можна виразити в ідеях, обґрунтувати їх логічно, розвиваючи всі наслідки, які випливають з їх змісту, але самі вони не є ідеями, а тим, що можна характеризувати як «шлях життя», спосіб життя або як певний спосіб буття людини в світі, «спосіб ставлення до світу» [1, с. 40]. Свою зовнішню символічну форму цінності набувають у діях, вчинках, предметах.

Водночас кожна епоха вносить свої корективи в систему ціннісних визначень, хоча цінність передусім має значення в своїй духовній спрямованості. Це зумовлено процесом соціокультурного життя. Адже, виокремившись з усього світу свідомістю, людина виявилася здатною до духовного ціннісного життя. Це дало їй можливість трансценденції, спроб виходу за межі світу. І не тільки межі макро- і мікросвіту, що їх наші зростаючі знання відсовують усе далі, а межі самого людського світу, за які ми перейти не можемо. Безмірне і нескінченне, за словами Ф. Достоевського, так само необхідно людині, як і та мала планета, на якій вона мешкає. Пошуки іншого світу – це пошук системи нових цінностей.

Цінності є тими бажаними основами життя, без яких людина так страждає в нашому світі. Наприклад – добро і совість. У їх реальності сумніватися не доводиться, але природа їх нам недоступна. Знання про них неможливо отримати дослідним шляхом: у якийсь момент ми опиняємося перед цілісними сутностями, існування яких доводиться приймати поза будь-яким причинно-наслідковим зв'язком. Маючи з ними справу, ми зустрічаємося тільки з їх віддзеркаленнями, з їх дією на предмети, підвладні пізнанню. Такими людина їх і приймає. Про це свідчить історія ще з давніх часів варварства. Упродовж її істота, яка ставала поступово людиною, змінювала своє чисто природне життя на життя культурне, що створювалося відповідно до її запитів – як матеріальних, так і духовних. Приймаючи духовні сутності, людина «впускала» їх у своє матеріальне життя, тобто об'єктивувала.

У процесі об'єктивації явища духовного життя утворювали культуру (тобто сферу створену штучно). Культура більшою або меншою мірою – залежно від обставин – впливала на влаштування матеріального життя – цивілізацію, насамперед, на соціальність у всіх її проявах. У результаті людина поступово – і нерівномірно – звільнялася як соціально, так і політично, і економічно.

Це означає, що людина не може жити, якщо вона людина, лише з суто потребами власного органічного існування.

Як засвідчує множинність емпіричних фактів із соціального життя і навіть з матеріалів психоаналітичної практики, завжди є щось цінніше для індивіда, ніж потреби його органічного життя. Таке цінне виявляється щоразу, коли потреби організму, потреби взагалі матеріального характеру, задовольняються, а в людини все одно задоволеність своїм життям не настає. При цьому «людина в своїх стосунках з іншими розмірковує в контексті моральних категорій про цінності добра, справедливості, духовного тощо» [Там само, с. 143].

Усупереч пріоритету прагматизму, духовна пустота, порожнеча душі у будь-якому випадку недопустима. М. Мамардашвілі зауважив, що там, де не здійснюється акт свідомості (духовного зростання), відбувається деградація, яка небезпечна можливою антропологічною катастрофою. Не потрібно розуміти таку катастрофу як Апокаліпсис. Для того, щоб вона відбулася, достатньо постійного забування про існуючі цінності, ствердження духовної неповноти, імітації, а не здійснення інтелектуальної діяльності. У цьому випадку люди залишаються такими, що не відбулися, вони є неповними, «нереалізованими». Тим самим цінності виявляються не закріпленими за діяльністю людини, в якій вони знайшли свою реалізацію: відносний характер утілених цінностей впливає з конкретно-історичного характеру тих суспільних відносин, відображенням яких виступають і ціннісні ідеали, і предметно-втілені цінності. Зі зміною суспільних відносин відбувається і переоцінка цінностей: багато з того, що вважалося абсолютним і безапеляційним, знецінюється, і навпаки, нові паростки суспільного буття породжують нові ціннісні ідеали. Нерозуміння цього і створює «ціннісну порожнечу», яка є основою неповноти буття особистості.

Аби цього не відбулося, є тільки одна можливість, здатна відвести від людства втрату ціннісного буття: його спрямованість до морально-духовного вдосконалення. Для зручності поняття «духовно-моральне» можна звести до зживання егоїзму. Чим менше ми – від окремої людини до цілого соціального організму – стурбовані виключно власними інтересами, тим більше ми морально і духовно розвинені. У моральному плані не тільки брати, але й давати, навіть більше, ніж береш, – без цього немає ціннісних орієнтацій.

Таким чином, досвід історії показує, що антигуманізм соціальності тимчасовий, і долається в решті решт саме цінностями духовної, нематеріальної сфери Універсуму. Іншими словами, сама еволюція цінностей веде до зменшення зла, в якому перебуває світ.

У цьому випадку зазначимо, що вихідною, первісною, основною формою існування цінностей є суспільні ідеали, тобто напрацьовані суспільною свідомістю і наявні в них узагальнені уявлення про досконалість у різних сферах суспільного життя. У цій своїй іпостасі цінності належать до категорії «соціальних уявлень». Водночас вони укорінені передусім у об'єктивному устрої суспільного буття конкретного соціуму і є відображенням практичного досвіду його життєдіяльності. В іншому випадку ми приходимо до аксіологічного вакууму, в якому деградує мораль, духовність, людина. Остання і є суб'єктом системи цінностей соціальної спільності – від сім'ї до людства в цілому. Важливим аспектом є та обставина, що будь-який індивід одночасно включений у значне число соціальних спільностей різного масштабу (сім'ї, виробничого колективу, нації, культури, мовної спільноти, груп за інтересами, за політичними пристрастями тощо). Ціннісні системи всіх цих груп не співпадають. Вони можуть не суперечити одна одній, але можуть трансформуватися у ціннісний конфлікт. Він виникає на основі морально-духовного вакууму, неповноти людського буття, котре, в свою чергу, залежить від соціальної ідентичності індивіда – до якої соціальної спільноти він себе віднесе. Залежно від цього провідне місце посідатимуть або загальнолюдські «вічні» цінності (істина, краса, справедливість), або конкретно-історичні цінності великих соціальних груп (рівність, демократія, державність), або цінності малих реферативних груп (успіх, багатство, майстерність) [5, с. 23]. Через різні причини, у результаті втрати зв'язку із соціальним підґрунтям, відбувається духовна деградація.

Духовно-моральне вдосконалення, вочевидь, виступає як імператив ціннісної еволюції. Ця виявлена обставина передбачає можливість достатньо істотних наслідків. Зокрема, йдеться про таке: не тільки можуть долатися ті або інші насущні проблеми для людства, але й виникатимуть нові можливості для розвитку самої людини. Перед нею відкривається

перспектива певного нового стану. Мається на увазі той рівень морально-духовної досконалості, який можна вважати підготовчим для кардинальної зміни людської природи. У свою чергу це веде до вдосконалення системи цінностей, яка, як правило, будується за принципом ієрархії: людина здатна «жертвувати» одними цінностями заради інших, змінювати порядок їх реалізації. Ці механізми виконують, як правило, різну рольову функцію у формуванні особистісно-мотиваційної структури діяльності. Виступаючи цільовими орієнтирами, цінності визначають верхню межу рівня соціальних претензій особистості. Розуміння цінностей як ідеалу, який виводить за межі наявної данності, дає змогу зрозуміти надособистісність цінностей, володіти їх енергією, що уможливорює виконання функції вищого критерію для орієнтації в світі й основи для особистого самовизначення. З психологічного погляду «цінністю для людини є те, що приваблює, збагачує, спрямовує індивіда і творить його буття в усіх його вимірах і проявах. Іншими словами, ідеали – це цінності в їх досконалості, сублімовані в образ досконалості, до якого можна лише наближатися; спроба ж буквально втілити їх в земному бутті може призвести тільки до краху цих ідеалів» [3, с. 135]. Отже, розвиток системи цінностей передбачає імператив морально-духовного вдосконалення. Говорити про це означає заглибитися в одвічно актуальну таємницю людини.

Коли йдеться про шляхи подолання кризових проблем, породжених глобалізацією, а саме про підняття рівня духовної культури суспільства, особистості, то одним із головних шляхів ми бачимо у поліпшенні системи освіти, у зростанні освіченості, а водночас і духовності громадян.

Основний напрям діяльності людини – пізнання, завдяки якому змінюється вона сама, демонструючи варіативність власних архетипів. Людиноцентризм, враховуючи антропологічні властивості (віра, розум, природність, діяльність, уявлення, творчість тощо), виходить з того, що людина під час їх оцінки народжує свій новий суверенний образ, який має власний потенціал. У цьому і полягає, зокрема, плідна діяльність людиноцентризму в освітній діяльності, яка орієнтує на нову людину. А без нової людини не може бути нового суспільства.

Освіта формує, наділяє знаннями, запалює «вогонь душі», вводить людину в нескінченний світ ідей, теорій, вчить мислити. І для освіти сьогодні, в світі *ratio* і прагматизму, людина залишається захоплюючим і загадковим об'єктом пізнання. Для розкриття її таїни потрібні нетривіальні засоби. Філософія людиноцентризму, крім усього іншого, пропонує свій особливий стиль мислення – креативний метод осягнення реальності. На початку нового тисячоліття повніше усвідомлюється потреба в особливій установці людиноцентризму, в розробленні (формуванні) такого мислення, яке первісно «відштовхується» від людини і дотримується суто антропних принципів у розмінні і тлумаченні реальності.

Освіта і знання відкривають нині небачені можливості для подальшого розвитку суспільства і людини. Можна говорити про видатні відкриття в генетиці, перекоструювання біологічних основ людини, революцію в інформаційному забезпеченні, досягнення в нанотехнологіях, про динаміку культури, про таїни історії, але в будь-якому випадку головна увага зосереджуватиметься тільки на людському вимірі цих та інших феноменів сучасного буття.

Освіта – це один із найоптимальніших і найінтенсивніших способів входження людини у світ науки і культури. Саме під час здобуття освіти людина засвоює духовні цінності. Зміст освіти черпається і безперервно поповнюється з культурної спадщини різних країн і народів, із різних галузей науки, яка постійно розвивається, а також із життя і практики людини. Міжнародна спільнота нині об'єднує зусилля у сфері освіти, прагнучи виховувати громадянина світу і всієї планети. Інтенсивно розвивається світовий освітній простір. Тому світовою спільнотою висуваються вимоги до формування глобальної стратегії освіти людини. Водночас здобуття освіти – це процес трансляції культурно оформлених зразків поведінки і діяльності, а також сталих форм громадського життя. З огляду на це дедалі чіткіше

простежується залежність розвитку окремих країн від рівня і якості освіти, культури і кваліфікації громадян. В освіті якнайповніше має проявлятися національна ідея, адже духовне в людині виявляється завдяки її «вростанню» в культуру. Саме в процесі навчання і виховання людина набуває соціокультурних норм, які мають історичне значення для розвитку цивілізації, нації, суспільства і людини. Тому під час визначення цілей і завдань освітніх систем уточнюється соціальне замовлення. Натомість зміст освіти може бути обмежений стандартами регіону, країни, всього світу, які враховують характер взаємодії людини з культурними цінностями, міру і ступінь їх засвоєння і створення. Отже освіта є практикою соціалізації і наступності поколінь.

Завдання сучасної освіти стосовно її впливу на розвиток духовної культури особистості ускладнюється також необхідністю протидіяти засобам масової інформації, наповнення яких нерідко суперечить потребам культурної людини. Однак наявність у сучасній духовній культурі певної кількості негативних явищ не означає їх негайної заборони. Адже антикультура – також культура. Культура взагалі не терпить зовнішніх заборон і норм, окрім тих, котрі створює сама. Але не усвідомлювати процеси, які відбуваються у культурному просторі, не помічати, що в «екології» мистецтва знижується частка і роль «високих взірців» класики і поширюються вульгарні, низькі форми, було б антропологічно небезпечно. Культура і розум – захисні механізми величезної сили, але і захисно-виховну силу потрібно підтримувати та стимулювати – насамперед через систему освіти й навчання. У рамках української держави, наприклад, підвищення ролі освіти у формуванні позитивних особистісних якостей громадян можливе за умови відповідного аксіологічного спрямування навчального процесу.

Нині проблема аксіологічного спрямування навчального процесу в навчальних закладах набула особливої актуальності. Причина одна – від змісту і спрямованості навчальних дисциплін, виховного процесу залежить духовна, морально-психологічна культура учнів, студентів, узагалі молодих людей. Зважаючи на стан особистості, неоднозначні соціокультурні впливи на неї, освітянський процес у державі має бути спрямований на духовне збагачення і творчу діяльність особистості, що розкриває свої здібності до самореалізації, та створення умов для саморозкриття інших людей.

Звичайно, визначаючи аксіологічну спрямованість навчально-виховного процесу, потрібно враховувати як реалії сучасності, так і прогнозовані перспективи суспільства. Саме спираючись на ці чинники в межах розмаїття ціннісних орієнтацій, що можуть застосовуватись у процесі навчання, необхідно визначити пріоритетні цінності. Такими для Європи історично були і залишаються цінності гуманізму, людської гідності, патріотизму, демократизму, соціальної ініціативи та відповідальності, національної самосвідомості з її центром – національною ідеєю. Не рівень освіти, а саме її характер, спрямованість є актуальними з погляду вирішення сучасних проблем розвитку культури, духовності особистості в суспільстві, що має також незаперечне позитивне значення для подолання суперечностей процесу глобалізації.

Глобалізація небезпек і ризику в постіндустріальному суспільстві вимагає посилення педагогічного компоненту цивілізаційного процесу. Слід зазначити, що як єдність соціо- і психогенетичного розвитку він завжди був процесом навчання і виховання, формування людства як відповідальної комунікативної спільноти. Рівні такого навчання є різними. Зокрема, соціалізація нової генерації, що на емпіричному рівні репрезентуватиме сучасне динамічне людство, для якого політичні кордони вже не мають культурно-антропологічного значення, передбачає засвоєння правил нової світової гри, щоб зайняти своє місце «на каруселі світової торгівлі». У свою чергу, це потребує також створення нових правил і вищого рівня відповідальності, щоб зберегти це нове світове поле – його цілісне господарство, «планетарне майно» – річки, океани, екосистеми, атмосферу, озоновий шар, космос, здійснити контроль над зброєю тощо [4, с. 126]. Названі вимоги належать до так званої педагогічної очевидності, але свідома участь у процесах глобалізації, а відтак – і управління цими процесами, потребують повернення до площини особистості, що передбачає підготовку до

освоєння нових просторів життєвого світу, котрий раптово став «завеликим» для пересічної людини. Те, що раніше соціальні екологи і прихильники системного аналізу зараховували до довкілля, здатного до інтерпарентності, входить у життя індивіда. Якщо за умов індустріального суспільства вулиця, місто, нарешті держава, насамперед, через газети, радіо та телебачення, починали входити у помешкання, втручаючись навіть у структурування інтимної комунікації та вільного часу, то на початку нового тисячоліття непроханим гостем стає універсум.

Цивілізаційна функція освіти і виховання здійснюється як на мікрорівні індивіда, так і макрорівні соціального універсуму. Ця ідея лежить в основі відомого «Проекту модерн», в оцінці якого ми поділяємо позицію Ю. Габермаса щодо його незавершеності. Але зауважимо, що суттєвий внесок до цього проекту свого часу зробив Й. Фіхте, філософсько-педагогічні ідеї якого стають актуальними на даному етапі розгортання цивілізаційного процесу. Саме Й. Фіхте першим установив та обґрунтував функціональний зв'язок між людською творчістю, спрямованою на розвиток особистості і самоформуванням людства.

Розглянемо хід роздумів Й. Фіхте над «космічним» смыслом цивілізаційного процесу. Людина, на його думку, є «не просто членом певного людського суспільства тут, на Землі, бо за короткий відрізок часу її життя вона саме завдяки вихованню стає визнаним членом вічного ланцюга Духовного життя як такого, котре має вищий суспільний порядок. Не підлягає сумніву, що до розуміння цього вищого порядку людину підводить така освіта (Bildung), котра намагається охопити людину в цілому, підштовхуючи її таким чином до усвідомлення образу (Bild) морального світопорядку, якого тут ніколи не буває, але котрий має стати вічним, наперед заданим людською власною самодіяльністю, освіта також має підготувати людину до розумового створення образу такого надчуттєвого світопорядку, у котрому немає становлення і який не є результатом становлення, а тільки є вічним як наслідок тієї самої самодіяльності, щоб людина зрозуміла: інакше бути не може» [Там само, с.128].

Філософсько-педагогічний конструкт Й. Фіхте в основних рисах передбачає риси трансцендентальної комунікативної спільноти, що проголошується К.-О. Апелем запорукою розумного світопорядку на засадах планетарної макроетики. Такий конструкт одночасно має сприяти запобіганню повній духовній деградації або духовній смерті «самоосвічених монад» динамічного людства. Адже спроби відокремлення соціумів від загального світового порядку значно знижують їх життєздатність. Незважаючи на всі збитки органістичного мислення, має рацію В. Дільтей, коли пише, що «виховання й системи освіти зростають разом із народами, досягають зрілості та приречені на загибель. Але оскільки самі вихованці залежать від духу цілого, жодна теорія виховання у світі не здатна запобігти занепаду народу або розвалу системи освіти» [2, с. 366]. Запобігти такій духовній катастрофі може лише практика співпраці та кооперації.

Без належної культури і духовності суспільства й особистості, що поєднують у собі насамперед такі якості, як гуманність, толерантність, розуміння найвищої цінності людини та людського життя, повага до людей інших держав, націй і рас у поєднанні з самоповагою до себе, до своєї національної належності, – буде неможливим успіх у глобальному поступі людства.

Література:

1. Абишева А. К. О понятии «ценность» / А.К. Абишева // Вопросы философии. – 2002. – № 3. – С. 139-146.
2. Апель К.-О. Етноетика та універсалістська макроетика: суперечність чи доповнювальність // А.М.Єрмоленко. Комунікативна практична філософія. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
3. Краус В. Нигилизм и идеалы : Эссе / В. Краус; [пер. с нем]. – М. : Радуга, 1994. – 256 с.
4. Култаєва Д. Динамічне людство, або Педагогічні виклики глобалізації / Людина і культура в умовах глобалізації : зб. наук. ст. / ред. В.С. Лук'янець. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2003. – 397 с. – С. 122-132.
5. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д.А. Леонтьев // Вопросы философии. – 1996. – № 4. – С. 15-26.

Розділ 1 Теоретико-методологічні проблеми підготовки фахівців у системі неперервної освіти

Об'єктивні процеси глобалізації відкривають широкі можливості міжособистісного спілкування, міграції, сприяють утворенню полікультурних спільнот. Проте суттєвою проблемою суспільного розвитку в цих напрямках є недостатній рівень культури та духовності в суспільстві. Кожна епоха вносить свої особливості в систему цінностей, хоча цінність має значення перед усім у духовній спрямованості. Так зване масове суспільство характеризується насамперед пануванням масової культури, витісненням справжньої культури на периферію життя, що створює передумови для бездуховності та антропологічної катастрофи. Тому сьогодні є надзвичайно важливим збереження цінностей. Ціннісне буття спрямоване до морально-духовного вдосконалення людини. Основною формою існування цінностей є суспільні ідеали. Шляхом подолання кризових проблем, а саме підвищення рівня духовної культури суспільства, особистості, є поліпшення системи освіти, зростання освіченості, а водночас, і духовності громадян.

Objective processes of globalization offer great opportunities for interpersonal communication, migration, contribute to the formation of multicultural societies. However, the significant problem of social development in these areas is the lack of culture and spirituality in society. Every epoch brings its own characteristics in the system of values, although the value is set primarily in a spiritual direction. The so-called mass society is characterized primarily by the domination of popular culture; the true culture is pushed to the periphery of life, which creates prerequisites for spirituality and anthropological disaster. Therefore, the conservation of values is extremely important today. The essence of values aimed at moral and spiritual perfection of man. The basic form of existence values are social ideals. Way to overcome the global crisis, namely the increase of spiritual culture of society and the individual is to improve the education system, increase education and spirituality citizens.

Globalizacja jest zjawiskiem obiektywnym i stanowi ogromne możliwości dla komunikacji interpersonalnej, migracji, przyczyniają się do tworzenia społeczeństw wielokulturowych. Jednak istotnym problemem rozwoju społecznego w tych dziedzinach jest brak kultury i duchowości w społeczeństwie. Każda epoka przynosi swoje właściwości w systemie wartości, chociaż wartość jest przede wszystkim w duchowym kierunku. Tak zwane społeczeństwo masowe charakteryzuje się przede wszystkim dominacją kultury popularnej, prawdziwej kultury jest przesunięty w kierunku peryferii, co stwarza warunki do katastrofy duchowej i antropologicznej. Wartości wysyłanych do moralnej i duchowej doskonałości człowieka. Podstawową formą istnienia wartości są ideały społeczne. Sposobem na przezwyciężenie kryzysu, mianowicie wzrost kultury duchowej społeczeństwa i jednostki ma na celu poprawę systemu edukacji, zwiększenie edukacji i duchowości obywateli.